

Бойчук Д. С.,
аспірант кафедри теорії держави і права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ЩОДО ПИТАННЯ ПРО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВА НА ЗБРОЮ ЯК СКЛАДОВОЇ ЧАСТИНИ ПРАВА ЛЮДИНИ НА ЗАХИСТ

ON THE QUESTION OF REGULATION OF THE RIGHT TO ARMS AS A PART OF HUMAN RIGHT TO DEFENSE

Стаття присвячена аналізу законодавчого регулювання права на зброю як складової частини права людини на захист. Проведено аналіз чинного законодавства, що регулює суспільні відносини, пов'язані з цивільною зброєю. Визначаються проблеми, пов'язані з відсутністю Закону України «Про зброю». Обґрунтовується необхідність прийняття відповідного закону.

Ключові слова: права людини, право на захист, право на зброю, Закон України «Про зброю».

Стаття посвящена аналізу законодательного регулирования права человека на оружие как составляющей права человека на защиту. Проведён анализ действующего законодательства, которое регулирует социальные отношения, связанные с гражданским оружием. Определяются проблемы, связанные с отсутствием Закона Украины «Об оружии». Обосновывается необходимость принятия соответствующего закона.

Ключевые слова: права человека, право на защиту, право на оружие, Закон Украины «Об оружии».

The article is devoted to the analysis of the legislative regulation of the human right to arms as a component of the human right to defense. An analysis of the current legislation that regulates social relations related to civilian weapons is conducted. Identified the existing problems connected with the lack of a law "On Arms". The necessity of making the corresponding Law of Ukraine is grounded.

Key words: human rights, right to defense, right to arms, Law of Ukraine "On Arms".

Дослідження прав людини традиційно займає почесне місце в науковій літературі різних галузей права. Упродовж майже всього існування незалежної України у вітчизняній науці точиться дискусія щодо права людини на зброю, легалізації окремих видів зброї, законодавчої регламентації такого права. Відсутність належного законодавчого регулювання, специфіка сучасних суспільно-політичних відносин, обсяги «чорного ринку» зброї та криміногенна ситуація «підливають олії до вогню» не тільки в науковій літературі, а й у ЗМІ. Вітчизняна правозастосовча (насамперед судова) практика, рівень та обсяги чинного законодавчого регулювання права людини на зброю зумовлюють актуальність цього питання.

Дослідженню проблематики права людини на зброю, її відповідальності за порушення такого права, криміналістичному аспекту такого права присвячено достатньо суттєву увагу в науковій літературі. Зокрема, можна відзначити праці таких науковців, як: Г. Авдєєва, П. Берзин, П. Біленчук, О. Бокій, К. Гориславський, О. Капліна, А. Корнієць, А. Кофанов, О. Кривошеєв, М. Мазур, С. Москаленко, І. Мусієнко, Я. Новак, П. Орлов, М. Панов, Є. Підлісний, М. Пінчук, Н. Плюшкевич, В. Речицький, О. Романов, О. Сарнавський, О. Суляева, О. Фролов, О. Харитонов, В. Шевчук, В. Шепітько, та ін.

Одним із найновіших внесків до вітчизняної науки в галузі криміналістичного дослідження зброї є видання у 2018 р. двадцятого тому Великої юридичної енциклопедії, котрий має назву «Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія». Колективом авторів наведено дефініції відповідних термінів [3, с. 306, с. 307, с. 400], що мають важливе

значення як для судової балістики, так і для дослідження права людини на зброю у загальнотеоретичному аспекті.

Вважаємо за необхідне здійснити аналіз питання про необхідність регулювання права людини на зброю на рівні Конституції чи закону; вивчити проблемні питання, що виникають сьогодні в контексті права людини на зброю та запропонувати можливі шляхи їх вирішення.

У першу чергу, слід дослідити чинне законодавство в контексті права людини на зброю. Таке право безпосередньо не встановлено ні на рівні Конституції України, ні на рівні закону. На нашу думку, лише окремі норми опосередковано регулюють таке питання. Йдеться про ст. 3 (життя і здоров'я, честь і гідність та інші блага як найвища соціальна цінність); ст. 27 (право на захист життя і здоров'я від протиправних посягань), ст. 55 (право на захист своїх прав і обов'язків будь-якими не забороненими законом засобами) Конституції України [4] та про ч. 5 ст. 36 Кримінального кодексу України (далі – КК України) [5] (право на використання зброї під час реалізації права на необхідну оборону у певних випадках). На нашу думку, з цих тверджень логічно «випливає» якщо не встановлення права на зброю, то хоча б принаймні необхідність регулювання таких відносин.

За відсутності Закону України «Про зброю» (або іншого за назвою, але тотожного за сутністю) регулювання таких відносин на законодавчому рівні здійснюється відповідною інструкцією, затвердженою Наказом МВС № 622 від 21 серпня 1998 р. [7]. Зазначена інструкція є достатньо суттєвою як за об-

сягом, так і за навантаженням і регулює достатньо велику кількість наявних у суспільстві відносин: виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, облік, використання різних видів зброї, пристроїв, боеприпасів, тощо.

Відповідно до п. 12.1 вищезазначеної інструкції, «правом придбання мисливської гладкоствольної зброї та основних частин до неї користуються громадяни України, які досягли 21-річного віку, мисливської нарізної зброї та основних частин до неї – 25-річного віку, холодної, охолощеної та пневматичної зброї та основних частин до неї – 18-річного віку. Кількість зброї, яку може мати громадянин України, не обмежена, однак власник зброї повинен забезпечити її безумовну схоронність». Виходячи з наведеного, слід виокремити важливі для нашого дослідження тези: 1) право на зброю встановлено в ієрархічній системі чинного законодавства на рівні підзаконного акта; 2) право фізичних осіб на види зброї, зазначені у п. 12.1, є саме правом громадянина, а не людини; 3) законодавством встановлений віковий ценз щодо можливості реалізації права на зброю (який у разі мисливської нарізної зброї перевищує віковий ценз щодо повної дієздатності осіб); 4) зброя є власністю особи, не зважаючи на строковий характер дії дозволу на неї; 5) кількість одиниць зброї, що може на законних засадах перебувати у власності громадян, не обмежується. Проаналізуємо їх докладніше.

Вважаємо за необхідне піддати критиці твердження про те, що право на зазначені у п. 12.1 наведеної вище Інструкції види зброї є саме правом громадянина. У цілому ми погоджуємося з існуванням його саме як права громадянина. Однак, з урахуванням загальних процесів глобалізації, здобутків міжнародної спільноти з уніфікації технічних вимог щодо зброї [6], універсалізації та визнання великої кількості документів міжнародного зразка (посвідчення водія, посвідчення мисливця, свідоцтво про реєстрацію транспортного засобу тощо) вважаємо за необхідне зробити припущення, що у майбутньому перед вітчизняним законодавцем може поставити питання щодо можливості надання такого права іноземцям і реальної можливості безперешкодного перевезення легальної зброї через митні кордони фізичними особами.

Норми зазначеної інструкції, які встановлюють неможливість обмеження кількості легальної зброї у власності, на нашу думку, відповідають сучасним вимогам демократичного суспільства та нами не піддаються критиці.

Одним із центральних питань у контексті тематики нашого дослідження є питання про необхідність прийняття Закону України «Про зброю» (чи відмінного за назвою, але аналогічного за змістом). Ми погоджуємося з тезою про необхідність прийняття відповідного закону та наголошуємо на неможливості регулювання зазначених відносин виключно на рівні підзаконного акта. Розглянемо докладніше аргументи на користь нашого твердження.

По-перше, затвердження права людини на зброю в системі законодавства на рівні підзаконного акта

суперечить ст. 92 Конституції України. Відповідно до неї, виключно законами України можуть визначатися права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод. Як було зазначено нами раніше, право людини на зброю є складовою частиною права людини на захист. [1, с. 10]. Крім того, нами було зауважено, що право людини на захист загалом є правом-гарантією щодо інших прав [2, с. 19]. Поєднавши наведені тези, слід зробити висновок, що право на зброю (як складова частина права людини на захист) є одночасно також і гарантією щодо інших прав людини (в першу чергу – права на життя і здоров'я). Такий висновок підтверджується думкою про те, що право громадянина на придбання, володіння носіння та застосування зброї одним із основних способів захисту власного життя [9, с. 32]. На підставі наведеного вважаємо за необхідне наголосити, що закріплення такого права на рівні підзаконного акта (яким і є зазначений наказ) суперечить конституційним нормам і має бути встановлено саме законом.

По-друге, відсутність відповідного Закону України «Про зброю» унеможливує правильне застосування інших нормативно-правових актів і викликає неправильну правозастосовчу (насамперед судову) практику. Так, наприклад, диспозиція ст. 263 КК України передбачає можливість кримінальної відповідальності за носіння, зберігання, придбання, виготовлення, ремонт, передачу чи збут зброї «без передбаченого законом дозволу». Зазначена цитата наголошує на необхідності наявності в особи відповідного дозволу, передбаченого саме законом, а не підзаконним актом (яким, наприклад, є розглянутий вище наказ МВС). З погляду загальнотеоретичного аналізу, такий факт має визначальне значення. Слід зробити висновок, що така норма фактично не може застосовуватися, оскільки законодавцем не прийнято відповідний закон, що встановлює правовий статус зброї та відповідних дозволів на неї. Так само і всі наявні обвинувальні акти за ст. 263 КК України (з погляду загальної теорії права, ієрархії нормативно-правових актів) не відповідають ні вимогам чинного законодавства, ні відповідним принципам права. На нашу думку, такі вирoki у перспективі можуть бути визнані Європейським судом з прав людини ухваленими з порушенням права людини на справедливий суд.

Фактично одиничним прикладом виправдувального вирoku за такою статтею є вирок Печерського районного суду м. Києва у справі № 757/7651/16-к, ухвалений суддею О.А. Білоцерківець від 19 лютого 2018 р. Так, суд мотивує своє рішення такими аргументами:

- об'єктивна сторона злочину за ч. 2 ст. 263 КК України полягає у носінні холодної зброї без передбаченого законом дозволу;
- законодавець визначив наявність (існування) закону, яким передбачено надання дозволу на носіння холодної зброї;
- відповідні дії особи можуть вважатися злочинними за умови існування закону, який визначає порядок носіння холодної зброї;

– держава не має права застосовувати до особи процесуальний примус у вигляді кримінальної відповідальності за відсутність дозволу, передбаченого законом, поки немає закону, який передбачає отримання цього дозволу;

– слідчий і прокурор не зазначили в обвинувальному акті, на підставі якого Закону України обвинувачений мав отримати дозвіл для носіння холодної зброї;

– наявність підзаконних актів Кабінету Міністрів України, Міністерства внутрішніх справ України, зокрема наказу МВС № 622 від 21 серпня 1998 р. про затвердження відповідної Інструкції, не може свідчити про існування Закону України, яким передбачено порядок носіння холодної зброї, як такого.

Відповідно до наведеного вище, суд дійшов висновку про відсутність наразі Закону України, який би передбачав отримання дозволу на носіння зброї [8].

Ми усвідомлюємо складність сучасного законотворчого процесу, але наголошуємо на необхідності усунення наявних недоліків. На нашу думку, необхідність прийняття відповідного закону дозволить легально застосовувати ст. 263 КК України. Крім того, відсутність такого закону може привести до неможливості притягнення осіб до відповідальності за ст. 263 (за реальної наявності суспільної небезпеки вчинених дій). Ми вважаємо, що така неврегульованість в законодавстві є показником низького рівня законодавчої техніки.

Підбиваючи підсумки, вважаємо за необхідне наголосити на такому:

– право людини на зброю сьогодні встановлено підзаконними актами чинної системи законодавства;

– відсутність законного або конституційного закріплення права людини на зброю не тільки є порушенням п. 1 ст. 92 Конституції України, а й викликає суттєві проблеми під час правозастосування (насамперед у судовій практиці);

– наявні обвинувальні вироки за ст. 263 можуть бути визнані Європейським судом з прав людини такими, що ухвалені з порушенням права людини на справедливий суд;

– відсутність реального прогресу (за наявності численних зареєстрованих законопроектів) щодо встановлення законного регулювання «збройного питання» в Україні є показником низького рівня законодавчої техніки;

– право на зброю як складова частина права людини на захист, відповідно до п. 1 ст. 92 Конституції України, повинно закріплюватися відповідним законом.

Слід зауважити, що під необхідністю прийняття Закону України «Про зброю» ми маємо на увазі не легалізацію короткоствольної вогнепальної зброї (чи інше розширення наявного сьогодні обсягу права людини на зброю), а, насамперед, вирішення правозастосовчих проблем і систематизацію всього збройного законодавства шляхом прийняття єдиного акта. Питання про необхідність конституційного закріплення права людини на зброю (за аналогією з загальновідомим «The second amendment»), на нашу думку, не є першочерговим завданням.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Boichuk D. The Human Right to Arms as a Part of the Right to Defense. Актуальні питання сучасного розвитку юридичної науки (конференція проводиться іноземними мовами). Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Харків, 14 квітня 2016 р.). Х.: НІОУ ім. Ярослава Мудрого. С. 9–11.
2. Бойчук Д.С. Щодо питання місця права на захист у системі прав людини. Проблеми законності. 2017. Вип. 136. С. 15–20
3. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Х.: Право, 2018. Т. 20: Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія. 952 с.
4. Конституція України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
5. Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131.
6. Конвенція про взаємне визнання випробувального тавра ручної вогнепальної зброї від 01 липня 1969 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/998_069.
7. Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів. Наказ МВС України від 21 серпня 1998 р. № 622. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98>.
8. Вирок печерського районного суду міста Києва від 21 лютого 2018 р. № 757/7651/16-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72347132>.
9. Романов О. Зброя: законодавчий аспект. Юридичний журнал. 2005. № 2 (32). С. 32–38.